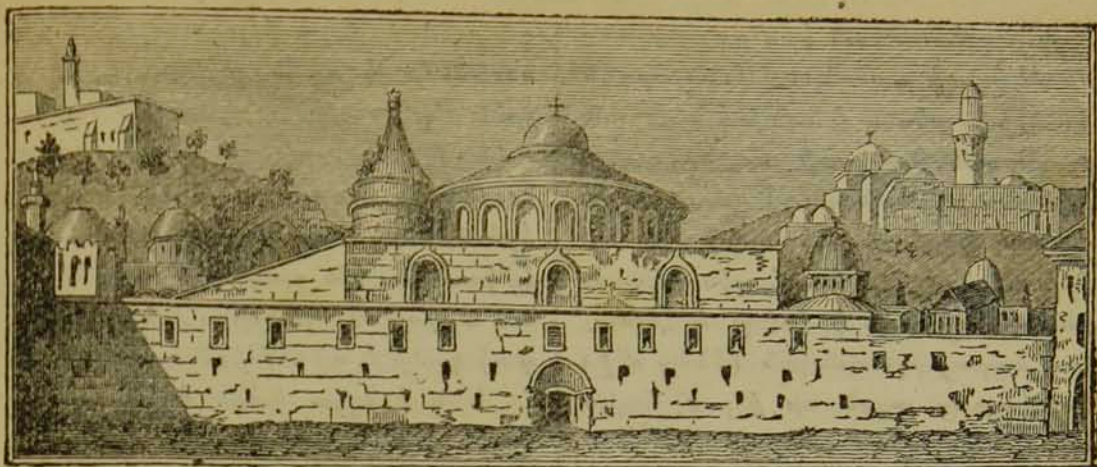

ԲՏԱՍԱՆԵՐՈՒՄԻ ՏԱՐԻ

թիւ 7.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՅՈՒԼԻՍ 31

1877.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՍՄԱՆ

Ա. ԳՐՈՑ (*)

Գ.

ՀԻՆ ՀԵԹԱՆՈՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐԴԻ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ
ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԵՆԷՆ

Լա է կոյր աշօք : քան կոյր մոտք :

Ա. ԳՐՈՑ ուսման կարեւորութիւնը ղդալն կերպիւ յայտնի կը լինի նաեւ այն ժամանակ երբ մարդ կ'ընթերցաւ սիրէ ուշադիր մտառութեամբ հին Հեթանոսական և արդի Քրիստոնէական աշխարհներու՝ այն է ազգաց և ժողովրդաց պատմական կեանքը, կը քննէ

և կը բաղդատէ միմեանց հետ նոցա ներքին բարոյական կենաց վիճակն ու որպիսութիւնները, նոցա կրօնի և գաղափարաց տեսակէտերը կամ հիմունքները, նոցա հոգւոյ և մտաց մշակութեան եղանակները, նոցա բարոյական յառաջադիմութեան և զարգացման սահմանները և վերջապէս նոցա կենաց և գործոց հետեւանքը :

(*) Շարունակութիւն, տես թիւ 6 :

Այս քննութեան կամ բաղդատութեան զգալի տարբերութիւնն արդէն յայտնի կը տեսնուի նոյն իսկ նախ քան զգալուստն Քրիստոսի եւ նախ քան զյայտնութիւն նորա Աստուածային վսեմական վարդապետութեանց եւ Քրիստոնէական աշխարհաշէն բարոյական օրինաց, այն է Հրէայ եւ Հեթանոս ազգաց պատմական կենաց մէջ։ Եբրայեցւոց ազգն որ իւր ճշմարիտ աստուածածանօթութեամբ հեթանոս աղգաց այն անհամար բազմութեան մէջէն զատուած եւ որոշուած՝ Քրիստոնէութեան ստուերական օրինաց միջոցաւ կը կառավարուէր, իւր կրօնի, պաշտաման, ծիսակատարութեան, թէ՛ անհատական եւ թէ՛ ընդհանրական պարտաւորութեանց, իւր բոլոր գործառնութեանց եւ կենցաղավարութեան համար աստուածադիր օրէնքներ եւ կանոններ ունէր։ Երբ զբաւուրութեամբ նոյն օրինաց եւ կանոնաց համեմատ կեանք կը վարէր, շատ բարեւալ, քաղաքակիրթ եւ յառաջագէտ վիճակ մը ունէր հեթանոս ազգաց վիճակէն աւելի բարձր եւ վայելուչ մարդկային արժանապատուութեան։ Եբրայեցւոց ազգն իւր բոլոր կենաց մէջ ցոյց տուած թէ՛ անհատական, թէ՛ ընկերական, թէ՛ ազգային եւ թէ՛ կրօնական առաքինութիւնները, մեծութիւնները եւ մարդավայել ամեն արարքները կը պարտի իւր օրինագրքին, զոր Ղաւթոն ծոյ ընդունած էր, յորմէ զուրկ լինելով հեթանոս ազգերն միայն բնական օրինօք եւ իրենց խելքի հնարած միջոցներով եւ կրօնքով կառավարուելով տգիտութեան մի այնպիսի խորին խաւարի մէջ կը թարթափէին, որ օր քան զօր դէպ յանկարգութիւն, յանբարոյականութիւն եւ յապականութիւն կ'առաջնորդէր զնոսաւ։ այնպէս որ երբ Հրէաստանի սահմանափակ շրջանակէն

գուրս ձգէ մարդ իւր տեսութիւնը, սոսկմամբ եւ արհաւրանօք կը լեցուի իրեն ներկայացած անպատմելի այլանդակութեանց, պժգալի անբարոյակաւ նութեանց եւ սոսկալի անգթութեանց երեսէն, որք անխտիր եւ առանց խղճի կը կատարուէին գրեթէ բոլոր հեթանոս ազգաց մէջ ի նորհա իրենց այլանդակ կրօնի եւ անհեթեթ աստուածոց։

Ի՞նչ է նոցա կրօնն եւ ո՞ր անոնց հեղինակներն, նոցա կրօնն է երեւակայութեանց այլանդակ ծնունդներ։ իսկ հեղինակներն են աւելի ճարպիկ եւ խորամանկ մարդիկներ, որք քաջ վերահասու լինելով՝ ժողովրդոց կրօնական զգացմանց ուրբան անձնատուր լինելը՝ այսպիսի ճարտար միջոցներով կը յաջողին ազգեր եւ ժողովուրդներ իրենց նպատակին ծառայեցնել։ գալով նոցա պաշտած անհեթեթ եւ այլանդակ աստուածոց, դարմանօք կը տեսնեմք թէ ի՞նչ են, կամ անզգայ դրօշաւներ եւ արձաններ, կամ անբան եւ զազիր անասուններ, ինչպէս Եգիպտացւոց եւ Հնդկացն, եւ կամ երկնային մարմիններ եւ երկրի տարերք, ինչպէս Պարսիցն։

Իսկ արդ՝ երբ բանական մարդն խորին տգիտութեամբ այնքան կը ցընորի, որ անզգայ տարերք եւ անբան անասնոց իբրեւ աստուածոց պաշտօն կը մատուցանէ, իւր ձեռագործին կամ իւր ծառայութեան համար սահմանեալ անբան արարածոց առջեւ կուրորէն ծունր դնելով պաղատագին անոնցմէ օգնութիւն, ձեռնտուութիւն եւ յաջողութիւն կը խնդրէ։ այն տեսակ մարդերէն ի՞նչ բարիք կամ ի՞նչ առաքինութիւն կարելի է սպասել։ Եթէ ներելի է յիմարէն հանձար եւ իմաստութիւն ակնկալել, ներելի է նոյնպէս ապշութեան եւ անբանութեան հասած մարդէն բանա-

ւոր և օգտակար դործ ակնկալել. հետեւաբար այստեղ անբանական վիճակի բնական հետեւութիւնն է այն ինչ որ էր հեթանոսական կեանքն, ընդհանուր անբարոյականութիւն, ապականութիւն և ցոփութիւն, որոյ մէջ մինչ ՚ի սլարանոց ընկղմած էին գրեթէ բոլոր հեթանոս աղգերն իրենց ապականեալ և պղծագործ աստուածոց նմանելու ջերմեռանդ կրօնասիրութեամբ. որովհետեւ կը տեսնեմք հեթանոսական մատենագրութեանց մէջ, որ հեթանոսական բազմաթիւ աստուածոց այն ամբարիշտ անբարոյական պատմութիւնները, ապօրինի սէրն, զաղիր՝ պղծութիւններն, անգութ խժոժութիւններն, նախանձու և ատելութեամբ վառետու իրարու դէմ յարուցած հակառակութիւններն և մղած պայքարներն ժամանակի վիսպատանաց և բանաստեղծից միջոցաւ մեծ տեղ բռնած են ժամանակի մատենագրութեան մէջ, որք իբրեւ կրօնական երգեր շատ հանգիսից և տօնակատարութեանց մէջ ևս կ'երգուէին ՚ի լուր ժողովրդեան, որ անշուշտ լլսելով իւր աստուածոց շամբշութիւնները և կատաղի պատերազմները մի և նոյն զգացումներով ինքն եւս կը գրգռուէր նոցա նմանող լինելու մեծ եռանդով և միթէ բուն իսկ այն չէ՞ պատճառն որ հեթանոսութեան կրօնական տօնախմբութեանց և հանգիսից օրերն աւելի նշանաւոր և համբաւեալ եղած են ամենատեսակ ապականութեանց մասին, որոյ մէջ ամենէն աւելի նշանաւորն է Սպանդարաւթական տօնը, որ քաղաքակիրթ և յառաջագէժ Հռովմայեցիներէն եւս համակրութեամբ ընդունուելով կը կատարուէր մեծ պատրաստութիւններով եւ գիշեր ատեն՝ որոյ ուրախութեանց մասնակից էին անխափր թէ՛

արական և թէ՛ իգական սեռերն ամենայն համարձակութեամբ, որոյ մէջ թերեւս մի քիչ պատկառոտներն՝ գիշերային մթութեան շնորհիւ առաւել համարձակութիւն կըստանային. այս ապականալի տօնի զաղըալի ապականութիւններն, քստմնելի ոճրագործութիւններն և անլուր անկարգութիւններն հետզհետէ այնքան կը բազմանան և այնքան կը յառաջագիմեն, որ ետքէն սպանդարաւթական տօնը մահաբոյժ խորհրդոյ պատուանունը կ'ըստանայ եւ Հռովմայի մեծ ծերակոյտն մեծ դժուարութեամբ հազիւ կարող կը լինի խափանել զայն:

Ահաւասիկ այս էր հեթանոս աշխարհի բարոյականի վիճակը, այս էր նորա մարդկահնար կրօնի արդիւնքը, ասոնք էին նոցա պաշտած ողորմելի աստուածները և այս ապականութեան հեղեղն նոյն աստուածոց առատ բարիքներն են, որք ողորդելի բոլոր աշխարհ, յորոց գարշելով նոյն իսկ հեթանոսներն յուսահատ իրենց վիճակէն կըսկսին աղաղակել, «մինչեւ երկինքէն մարդ մը չ'իջնէ՝ անհնար է մարդոց փրկութիւնը». եւ արդարեւ այնպէս եղաւ, մարդկային ոչ մի հեղինակութիւն՝ չունեցաւ այն ջորութիւնն որ կարողանայ մարդկային ամենի կրից սանձ դնել և նորա ըմբոստ բնաւորութիւնը զսպել և զոր մարդն ինքնին զգալով, իւր աչքերն յերկինս դարձուցած միմիայն անտի օգնութիւն և փրկութիւն կ'ըսպասէր. սոցա հետ միասին Հրէական ազգն անգամ որ թէպէտ ունէր իրեն ուղղեցոյց մի Աստուածային օրինագիրը և այնու վերահասու լինելով ճշմարիտ Աստուծոյ ամենաբարի կամաց և յայտնութեանց կարող էր հեթանոսներէն աւելի բարձր և արժանաւորել կեանք մը վարել աշխարհի վրայ և օրինական

պարտքերը կատարելով հանդերձելոյն մէջ յուսալ վրկութեան, սակայն սա եւս իւր կրած բազմադիմի նեղութեանց, տառապանաց և գերութեան պատճառաւ, թէ՛ դրացի և թէ՛ տիրապետող հեթանոս ազգերէն շատ մը հեթանոսական սովորութեանց և մութութեանց վարժած լինելով՝ շեղած էր ուղղութեան ճանապարհէն, մանաւանդ գոյացած էին իւր մէջ հերձուածներ եւս ինչպէս էին Սադուկեցիք, որք ուրանալով հոգւոյ անմահութիւնը, հանդերձեալ կեանքը եւ յաւիտենական վարձքն ու պատիժը անտարբեր էին օրինաց հետեւողութեան և սլատուիրանապահութեան, մաս մը եւս որք Նոր Ատակարանի մէջ ընդհանրապէս դառն Դպրաց և Փարիսեցւոց կ'անուանին, թէեւ շատ նախանձաւոր և հաւատարիմ էին արտաքին պաշտամանց և ծիսական բազմակողմանի արարողութեանց ճշդիւ գործադրութեան, սակայն այս միայն արտաքին ցոյց մը լինելով ներքին կերպիւ հեռացած և օտար էին Աստուածային օրինաց բուն հոգիէն և նորա բոլորովին հակառակ կեանք մը կը վարէին. իսկ ստորին կարգի ռամիկ ժողովուրդն եւս իւր առաջնորդաց եւ օրէնուսոյց վարդապետաց իրենց վարդապետութեանց դէմ ընդդէմ հակառակ կեանքը տեսնելով շուարած և գայթակղած ինչ ընելիքը չէր գիտէր, վերջապէս թէ՛ Հեթանոս և թէ՛ Հրէայ յայտնապէս զգալով իրենց վիճակի նուաստութիւնը ընդ նմին ըզգալով եւ իրենց օրինաց զիրենք այն նուաստութենէն բարձրացնելու անկարողութիւնը, նա մանաւանդ Մեսիայի գալտեան համար Մարգարէից նշանակած ժամանակի մերձենալն եւս տեսնելով, ամենքն առհասարակ ակրն դէտ նմա կըսպասէին և նորա ձեռամբ

իրենց կենաց մի ամենանոր հեղափոխութեան կ'ակնկալէին, որպէս զի ըստ թափին, որպէս զի ուշաբերին, որպէս զի լուսաւորուին և յլերջապէս, որպէս զի կարողանան իբրեւ մարդ՝ մարդկային արժանապատուութեան համեմատ ապրիլ եւ իրենց բուն նպատակակետին ծառայել, որուն չը կարողացաւ մարդ կատարելապէս հասնիլ. նախ քան զքրիստոնէութիւն և միայն քրիստոնէական այն Աստուածային ամենաբարձր կրօնքն եղաւ այս մասին դաստիարակ և ուղղիչ մարդոյն դէպ ի իւր վտեմ կոչումն և Աստուածային նպատակը. Բազում դարերէ ի վեր ի Հրէից եւ Հեթանոսաց ակնկալեալ այն Աստուածամարդն իջաւ յերկնից ի խոնարհ. իւր Աստուածային վարդապետութիւններով լուսաւորեց մարդկային խաւարապատ հոգիները՝ զարթոյց նոցա թմրեալ սրտերը, ուսոյց անոնց՝ առ Աստուած, առ անձն և առ ընկերս ունեցած պարտաւորութիւնները, դրաւ երկրի վրայ քրիստոնէական կրօնի այն հաստատուն անկիւնաքարը, որուն ընդհարուելով փշուրեցան ամեն մարդկահնար կրօններն, սովրեցուց մարդոց աշխարհի վրայ բարւոք ապրելու և երկնից մէջ անմահանալու եղանակը, մատնանիչ ցոյց տուաւ նոցա արքայութեան դուռը և երկնից ճանապարհը, բացաւ նոցա առջեւ անարգել տմեն յառաջագիմութեան բարօրութեան և երջանկութեան ճանապարհը, ընդհանուր մարդկութիւնը ի մի յօդեց սիրոյ և եղբայրութեան ամրապինդ կապերով. այս ամենը՝ երկրի վրայ ինքն անձամբ առնելէն զինի, երբ անդրէն յերկինս վերացաւ, աւանդեց մարդոյն իւր նուիրական կտաղիքը՝ Ս. Աւետարանը, որով 1877 տարիէ ի վեր կառավարուելով Քրիստոնեայ ազգերն

կը զարդանան, կը զօրանան, կը կատարեալագործունին և կը յառաջագիմեն, սիրոյ և եղբայրութեան մէջ, առաքինութեան և մարդասիրութեան մէջ, կրթութեան և դաստիարակութեան մէջ, միով բանիւ ամեն օգտակար բանի մէջ. հետեւաբար կը սլարուաւորինք համարձակ խոստովանիլ, որ ներկայ դարուն այն ամեն շնորհքները, այն ամեն յառաջագիմութիւնները, այն ամեն դիւրութիւնները և բարիքները, զորս այսօր ընդհանուր մարդ-

կութիւնը կը վայելէ, կը պարտինք Քրիստոնէութեան եւ Աստուածային Ս. Գրոց, որ նոյն Աստուածային կրօնի օրինագիրքն կամ լաւ եւս է ասել դասագիրքն է. ապա ուրեմն սոյն բազմաթիւ քննութենէն ևս ակնյայտնի կը տեսնուի թէ Ս. Գրոց ընթերցանութիւնը կամ լաւ եւս է ասել ուսումն՝ սրբան կարեւոր է մարդոյն ամեն բանի համար եւս:

(Շարունակելի:)

Խ Ա Չ Ե Լ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ո՛վ, զոր 'ի նուէր ինձ ետուն շրթունքն անզօր ոգեսպառ,
Յողջոյն յետին հրաժեշտին, հուսկ 'ի շնչոյն տուր և առ,
Խորխորհնէրդ սուրբ նըշան, պարգեւ ձեռին դաշխահար,
Ո՛վ Արարչիս վեհ նըկար:

Քանի՛ լալիք զանձկացրեաց թացին ըղբոյդ պատուանդան,
Յօրմէհետէ 'ի ձեռս իմ անկար աստէն դողդոջուն,
Թողեալ զուրուք վըկայի ըզծողըն ջերմ յեռանդան,
Տամսէկ գեռ հուսկ 'ի շնչոյն:

Տըմոյն լապտերք փայլէին յետին յաղօտ ինչ նըշոյլ.
Երէցն անդէն մըմընջէր զանոյշ եղերք ըզմահուն,
Հանգոյն երգոց ողբագին՝ զոր մնչիցէ քաղցրասոյլ
Մայր առ մանկիկն իւր 'ի քուն:

Ճակատն յուսոյն իւր պարկեշտ ունէր ըզհետս անդ անջինջ.
Եւ 'ի դէմս իւր մահագոյն՝ յօգոստափառ հարեալ գեղ,
Վիշտն անցաւոր փախըստեայ՝ դրօշմէր ըզնորհըս իւր ջինջ,
Եւ մահ՝ ըզփառսըն ջըքեղ:

Հողմ ո գգուէր հեղաբար ըզհերս գլխոյն հոլանի՝
Մերթ բացխրիկի մերկանայր և մերթ քողէր ըզդէմս իւր.
Զերդ 'ի շիրիմ մարմարեայ ճօճեալ ճեմին յերերի
Ըստուերք նոճեաց թըխաթոյր: